

Nasillojev Sunnat Shavkat o'g'li

Bukhara State University

History and cultural heritage faculty

"Bukhara History" department

Received 19th May 2022, Accepted 25th May 2022, Online 31th May 2022

SOME REFLECTIONS ON THE ACTIVITIES AND WORKS OF RUSSIAN RESEARCHERS IN "THE GREAT GAME" PERIOD

Annotation. In Russia and Europe, the 16th century was not only a period of economic and socio-political development, but also a period of interest in Central Asia, with a special focus on the study of the economic and political situation in the country. Over the course of three centuries, Russia and European countries have acquired a wealth of valuable and critical information on issues related to Central Asia. Among these two aggressive states, Russia has been able to establish its relative influence in the country. How did the Russians manage to do this in a country that has been cruel to non-Muslims for more than a decade?

Keywords. Khanikov, Demezov, Kaluga, diplomat, Chernishev, principality, Meyendorf, Masjidi Kalon, topography, zodiac sign, shinak, tanob.

НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И РАБОТАХ РОССИЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ В ПЕРИОД "ВЕЛИКОЙ ИГРЫ"

Аннотация. В России и Европе XVI век был не только периодом экономического и общественно-политического развития, но и периодом интереса к Средней Азии с особым упором на изучение экономической и политической ситуации в стране. В течение трех столетий Россия и европейские страны накопили массу ценной и критической информации по вопросам, связанным с Центральной Азией. Среди этих двух агрессивных государств Россия смогла установить свое относительное влияние в стране. Как русским удалось это сделать в стране, которая уже более десяти лет жестоко относится к немусульманам?

Ключевые слова. Хаников, Демезов, Калуга, дипломат, Чернышев, княжество, Мейендорф, Масджиди Калон, топография, знак зодиака, шинак, таноб.

"KATTA O'YIN" DAVRI ROSSIYA TADQIQOTCHILARINING FAOLIYATI VA ASARLARIGA OID BA'ZI MULOHAZALAR

Annotatsiya. Rossiya va Yevropa davlatlarida XVI asr iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy jihatdan yuksalish davri bo'libgina qolmasdan, balki O'rta Osiyo davlatlariga qiziqish, ushbu o'lkadagi ayniqsa iqtisodiy hamda siyosiy vaziyatni o'rganishga alohida e'tibor qaratish davri bo'lib ham

hisoblanadi. Uch asr mobaynida Rossiya va Yevropa davlatlari O'rta Osiyo bilan bog'liq masalalarga oid ko'plab qimmatli va o'ta muhim ma'lumotlarni qo'lga kiritdilar. Bu ikki agressiv davlatlar ichida Rossiya nisbatan o'z ta'sir doirasini o'lkada nisbatan o'rnata oldi. O'n asrdan ortiq vaqt mobaynida g'ayridinlarga keskin munosabatda bo'lib kelingan o'lkada Ruslar qanday qilib buni uddalay oldi?

Kalit so'zlar. Xanikov, Demezov, Kaluga, diplomat, Chernishev, beklik, Meyendorf, Masjidi Kalon, topografiya, burj, shinak, tanob.

KIRISH (INTRODUCTION)

O'rta Osiyo davlatlariga, xususan Buxoro xonligiga (1533-1756 yy) o'zining turli maqsadlardagi diplomatik missiyalarini hamda elchi, sayyoh va savdogar ko'rinishidagi josuslarini yuborib turgan. Tabiiyki, ushbu jarayon XIX asrning so'ngiga qadar davom etgan (Chor Rossiyaning 1866-1868-yillarda Buxoro amirligiga qarshi harbiy harakatlari, Buxoro-Rossiya tinchlik shartnomasi - 1868-yilning 28-iyun). O'z navbatida Rossiya davlati Buxoro amirligi haqidagi o'ta muhim strategik ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni biz yuqorida qayd etgan "alohida saviya, hamda tajribaga ega" bo'lgan "tadqiqotchilar" orqali qo'lga kiritishgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

XIX asrning birinchi choragida Buxoro va Rossiya munosabatlariga doir nashr etilgan manbalarni o'rganishda bu ikki davlat aloqalari ishtirokchilarining asarlari asosiy o'rinni tutib, ular ichida 1820-yilda A. F. Negri boshliq Rossiyadan Buxoroga yuborilgan diplomatik missiya sostavida qatnashgan G. Meyendorf, E. Eversman va Budrin asarlari; 1824 yilda harbiy otryad mudofaasi ostida Buxoroga yuborilgan savdo karvonining boshlig'i Y. Kaydalovning xotiranomasi va G. Spasskiyning asari ayniqsa xarakterlidir. Bu asarlarda XIX asrning birinchi choragida Buxoro va Rossiya o'rtasida olib borilgan savdo va diplomatik aloqalarning umumiy holati, shahar me'morchiligi hamda topografiyasiga oid qimmatli ma'lumotlar keltiriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY)

Tadqiqot ishi tarixiylik tamoyili, xronologik va qiyosit tahlil usuliga tayanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR (ANALYSIS AND RESULTS)

1820-yil Negrinng Buxorodagi missiyasi (vazifasi). Buxoro – Rossiya siyosiy munosabatlari hamda iqtisodiy-siyosiy aloqalarining o'sha davri haqida 1820-yilda Buxoroga tashrif buyurgan Negri ekspeditsiyasi ma'lumotlari orqali bilib olishimiz mumkin. Imperatorning Buxoro bilan savdo-sotiq shartnomalari tuzish missiyasi vakillari quyidagilardan iborat edi: Shtat maslahatchisi Negri, elchixonona kotibi – bosh shtab ofitseri Baron Meyendorf, ofitserlar Valxovskiy va Timofeev, doktor (tabib) Pander, tarjimon Yakovlev, doktor naturalist Everkman, 530 kishilik otliq askar, 2 ta o'q otar og'ir pushka va uni boshqaradigan gvardiya kapitani Siolnovskiy. Bu elchilar tavsiloti (ular haqidagi ma'lumotlar) Meyendorf tomonidan fransuz tilida va Evereman tomonidan nemis tilida yozilgan.

P.I. Demezoning Buxoroga safari. Demezong 1807-yilda Sardiniya qirolligida shifokor oilasida tugʻilgan. Pyotr Ivanovichning qisqacha biografiasining asosiy manbai uning "rasmiy roʻyxatidir". P.I.Demezong Qozon universitetida, bilimdon talaba sifatida "Xalq taʼlimi vazirligi" tomonidan sharqshunos G.M.Vlangalidan sharqona tillarni oʻrganish uchun Rossiyaga, Sankt-Peterburgga yuborilgan. Sankt-Peterburg universitetida boshqa fanlarning maʼruzalarini tinglagan. 1829-yil 1-apreldan Qozon universitetida ishlagan va 1830-yil 6-avgustda Sharq adabiyotida nomzodlik darajasi bilan taqdirlangan. Ushbu nom bilan universitetda 1831-yilning 26-fevraligacha, yaʼni Orenburgda xizmat qilish uchun yuborilguniga qadar faoliyat olib borgan. 1831-yilda, P.I.Demezong Orenburg harbiy gubernatoriyasida olti yil muddatga xizmat qilishga yuborilgan. Orenburg harbiy gubernatori bu yosh yigitni oʻzining muhim diplomatik missiyasining amalga oshirilishi uchun nomzod sifatida tanladi. V.A.Perovskiy, P.I.Demezonga "bu juda murakkab vazifa uchun zarur boʻlgan barcha fazilatlariga ega boʻlgan ... ishtiyoqi, bilimi maʼlum boʻlgan rasmiy shaxs" deb tavsif bergan. Elchi uzoq va xavfli sayohatga joʻnatildi, 25 ta nuqtadan iborat boʻlgan sirli taʼlim va Buxoro uchun ishlangan dastur. Ushbu hujjatning diqqat bilan oʻrganib chiqilishi orqali P.I.Demezongning missiyasi XIX asrda Markaziy Osiyoda Rossiya hukumati tomonidan qabul qilingan diplomatik missiya sifatida koʻrishimiz mumkin. V.A.Perovskiy oʻzidan oldingilarning ishlarini davom ettirdi va keyinchalik uning merosxoʻrlari tomonidan bu ishlar davom ettirildi. Misol uchun, P.I.Demezonga berilgan vazifalar, bizning fikrimizcha, 1820-1821-yillarda A.F.Negri elchixonasining kengaytirilgan dasturining Buxoro missiyasi vazifalariga juda oʻxshashdir.

P.I.Demezong turli xil mavzularga –Tovar narxlaridan tortib, "Buxoroliklar oʻldirgan" inglizlarning ikkita hujjatini sotib olish imkoniyatigacha eʼtibor qaratishi kerak edi, ammo asosiy eʼtibor Rossiya-Buxoro savdo masalalariga qaratildi.

Buxoroga boradigan yoʻl uzoq edi, eng sirlisi esa, Yevropaliklarning nimalarni rejalashtirganliklari maʼlum emasdi. Yoki bir darajaga qadar maʼlum boʻlganidek, Piter Ivanovichning Buxoro xonligiga tashrifidan bir necha yil oldin Angliya hukumatining koʻrsatmalari bilan kelgan ikki nafar ingliz(Uilyam Murkroft va Jorj Trebek) Sharqiy Hindiston kompaniyasining mansabdorlari bor edi. Ular sharqda yaxshi kutib olinmadi. Buxoroliklarga ular shubhali va xavfli boʻlib tuyulgan, shuning uchun inglizlar zaharlangan. Rossiyada shunday fikr bor edi.

Harbiy zobit I.V.Vitkevichning Buxoroga safari. 1835-yilning kuzida Orskdan Buxoroga proporshevik Vitkevich keldi. Buxoroga kelgach, u ofitser kiyimida shahar kezdi. Buxoroda bir oyga yaqin boʻlib, oʻsha davrdagi xonlikning ahvoli haqida yetarli maʼlumotlar toʻplab, 1836-yilning 18-aprelida yana Orskga qaytib kelgan. Elchi Vitkevichning hozirgacha toʻliq oʻrganilmagan Buxoroga safari haqidagi qiziqarli maʼlumotlari mavjud. Bu maʼlumotlar oldingi Birinchi Departament kutubxonasi hozirgi Tashqi Ishlar Vazirligi siyosiy boʻlimida saqlanmoqda.

Kovalyovskiy va Gerngroslarning Buxoroga tashrifi. 1839-yil 30-oktabr – 1940-yil 11-mart. Kovalyovskiy tashqi ishlar vazirligidan quyidagi maxsus topshiriqlarni olgan edi. Rus savdogarlaridan olinadigan soliqlarni kamaytirish; Buxoroda rus elchixonasini ochishga boʻlgan amir munosabatini aniqlash, shuningdek, Buxorodagi ingliz tovarlarining sonini, sifatini, narxini aniqlash va bizdagi tovarlarning ular bilan raqobatbardorligini qiyoslash, u yerdagi rus asirlarini ozod qilishga harakat qilish; Buxoro orqali Afgʻoniston va Amudaryoning chap qirgʻogʻidagi boshqa hududlar

bilan savdo-sotiq qilish yo'llarini qidirish; Buxoro haqida statistik va jo'g'rofiy ma'lumotlar to'plash, shuningdek, Buxoro Sharq hududlarining yerlari haqida ham ma'lumot to'plash.

Ammo, Kovalyovskiy Gerngroskiylari Xiva xonligining Rossiyaga bo'lgan tajovuzi ta'sirida Bol'shin Barsuki qumliklarida karvondan ajralib Oq-buloq istehkomida qaytishlariga to'g'ri kelgan.

Butenevning Buxorodagi missiyasi (vazifasi). Vazifalarni bajarish 1841-yilning 3-mayida Orenburgdan Buxoroga yo'l olgan elchi Butenevga yuklatildi. Butenev Nikiforov bilan bir paytda, 1841-yil 3-mayida Orenburgdan yo'lga chiqdi. Butenev og'zaki ko'rsatmalardan tashqari, yana tog' tashkiloti, ishlab chiqarish manufakturasi va diplomatiya departamentidan uchta ko'rsatma berildi. Tashqi ishlar vazirligining ko'rsatmalari boshqalaridan batafsilligi bilan farq qilardi. Unda Kovalev safari haqida to'xtalib, Butenevni Buxoroga yuborish tartibi yoritilgan. 1841 yilda Rossiyadan Buxoroga yuborilgan diplomatik missiyaning ilmiy natijalaridan biri N.Xanikovning "Описание Бухарского ханства" nomli asari bo'lib, u XIX asrning ikkinchi choragi davomida bu ikki davlatning o'zaro munosabatlarini o'rganilishida qimmatli va ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlar beradi. Ko'rsatmaga binoan Butenev Buxoro xonligi, uning zamini, yerlari haqida aniq ma'lumotlar yig'ish va Buxoro Amiri bilan o'zaro hamjihatlik shartnomalari tuzish topshirildi. Butenevning Xon Nasrullo bilan muzokaralariga kuch qo'shish uchun unga Rossiya davlati elchisi (vazifasi) unvoni berildi. Shuningdek, tog'-kon ishlari haqidagi ma'lumotlarni yig'ish ishi, kichik ofitserga yuklatilgan edi. Butenev esa ularga boshchilik qilib, ko'rsatmalar berish bilan kifoyalanishi kerak edi. Bu Butenevning Buxoro boshqa hududlarini kezishga qo'l kelardi.

Ignatevning Xiva va Buxoroga missiyasi (safari). Shunday qilib, 1857-yilgi Xiva va Buxoro elchilarining tashrifiga javoban, 1858-yil yozida Xivaga va u yerdan Buxoroga safar qilish uchun polkovnik Ignatev yuborildi. Xonliklarga yuborilgan Ignatevdan rus hukumati Xiva va Buxoro hududlari haqida ko'proq ma'lumotlar to'plashni, shuningdek, suratga tushirilgan (xarita) qirg'iz cho'llari haqidagi ma'lumotlarning to'g'riligini tekshirish topshirildi. Bundan tashqari, unga bosib o'tilgan barcha joylar haqida geografik va statistik ma'lumotlarni daftarga aks ettirish topshirildi. Shuningdek, Amudaryoning Kaspiy dengiziga qo'yiladigan eski o'zani, turkmanlar, ularning harbiy kuchi, qo'shinlari bilan munosabati, yo'llar, xususan, xonliklardan qo'shni davlatlarga o'tiladigan yo'llar haqida ma'lumotlar to'plash topshirildi.

Rus elchilari Buxoroda. Chernyaev elchilari tarkibiga maslahatchi Stuve, gvardiya shtabrotmisteri Gluxovskiy va Topograflar proporzshik Kolesnikov, tog' ishlari podpolkovnigi Tatarinovalar kirishdi. Ammo, Amir Muzaffar o'z harbiy kuchlariga ortiqcha ishonardi. Shuning uchun xalqaro qoidalarga zid ravishda bu elchilarni o'zida saqlab turdi. Amirning bu ishi Rossiya harbiylarining g'ururiga tegdi. Shunday so'ng, Chernyaev Amirga yozma murojaat qilib, elchilarni ozod qilishni so'radi. Ammo, bu ham ish bermagach, rus qo'shinlarining Buxoroga qishgi yurishi boshlandi.

1820-yil Rossiya Tashqi ishlar vazirligi martabali maslahatchi A.F. Negrini elchilik rahbari qilib tayinlaydi va Buxoroga jo'natadi. Negri o'ziga yuklatilgan barcha topshiriqlarni muvaffaqiyatli ado etgan va Buxoro amirligi bilan olib borgan muzokoralari to'g'risida Tashqi Ishlar vazirligiga batafsil hisobot topshirgan. Buxorogo jo'natilgan diplomatik missiya tarkibida harbiylar: gvardiya general shtabi kapitani E.K. Meyendorf va poruchik V.D. Vol'xovskiy, qo'shinni joylashtirish va ta'minlash bilan bog'liq qism poruchigi Timofeyev, Orenburg korpusi podporuchigi Tafaev bilan

Artyuxovlar ham bor edi. Ushbu missiya vakillarining asdalik va qaydlari va asarlari orasida E.K. Meyendorfnin “Путешествие из Оренбурга в Бухару” nomli asari ayniqsa qimmatlidir. Mazkur “Orenburgdan Buxoroga sayohat” asarida, muallif, Buxoroning qisqacha tarixi, uning nomlanishi, undagi muhim voqealar, amirlikdagi tarixiy-me’moriy obidalarining tadqiq etilishi masalalariga alohida e’tibor qaratgan.

- XULOSA VA TAKLIFLAR (CONCLUSION/RECOMMENDATIONS)

Xulosa. Darhaqiqat, XVI asr Rossiya va Yevropa davlatlarida iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy jihatdan yuksalish, O’rta Osiyo davlatlariga qiziqish, ushbu o’lkadagi ayniqsa iqtisodiy hamda siyosiy vaziyatni o’rganishga alohida e’tibor qaratish davri bo’lib ham hisoblanadi. Rus davlati XVI asrdan boshlab, davlat siyosatida faol samarali diplomatik uslublar, hamda imkoniyatlardan unumli foydalangan holda tashqi siyosat yuritish; ichki bozorni ravnaq toptirish va tashqi bozorda o’z tarmoqlariga ega bo’lish; davlat hududiy yaxlitligini ta’minlagan holda, kelajakda qo’shni hududlar hisobiga davlat sarhadlarini kengaytirish; atrofda rivojlanayotgan, savdo yo’llari chorrahasida joylashgan, foydalanish imkoniyatlari yuqori bo’lgan davlatlar haqida har sohaga oid qimmatli ma’lumotlarni to’plash maqsadida O’rta Osiyo davlatlariga, xususan Buxoro xonligiga (1533-1756 yy) o’zining turli maqsadlardagi diplomatik missiyalarini hamda elchi, sayyoh va savdogar ko’rinishidagi josuslarini yuborib turgan. Tabiiyki, ushbu jarayon XIX asrning so’ngigacha qadar davom etgan (Chor Rossiyaning 1866-1868-yillarda Buxoro amirligiga qarshi harbiy harakatlari, Buxoro-Rossiya tinchlik shartnomasi - 1868-yilning 28-iyun). O’z navbatida Rossiya davlati Buxoro amirligi haqidagi o’ta muhim strategic ahamiyatga ega bo’lgan ma’lumotlarni biz yuqorida qayd etgan “alohida saviya, hamda tajribaga ega” bo’lgan “tadqiqotchilar” orqali qo’lga kiritishgan. Shunday bo’lsada, ayni vaqtda ushbu vaziyatning ijobiy tomonlari ham yo’q emas. Masalan, rus tadqiqotchilari o’lkani o’rganish barobarida, o’z nigohlarini Buxoro tarixiy-me’moriy obidalariga qaratdilar. Obidalarining shakli, uslubi, muhandisligi ularni shu darajada maftun etdiki, ularni o’rganishga, o’z esdalik, qaydnoma va asarlarida qayd etishga harakat qildilar. Bizga XVI-XIX asrlardagi mavjud me’moriy obidalarga oid qimmatli ma’lumotlar qoldirdilar. Bugungi kun nuqtai nazaridan ularning esdalik, hisobot, qaydnoma va asarlarini tadqiq etgan holga me’moriy obidalarimiz tarixini, XVI-XIX asrlardagi ko’rinishini tadqiq etish vazifasi mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCE):

1. Jamolova D. Traveling to Modernity: Perception of Modernity of the Central Asian Muslims in the early 20th century
// International Journal of Psychosocial Rehabilitation 9 (24), - P. 4202-4207
2. Jamolova D. The end of the emirate of bukhara: the end of the political struggle between the jadids and the ulema // International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences 1 (1), - P. 9-15.
3. Jamolova D. Tarbiyai Atfol” society and its activities // Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives, - P. 52-56.

4. Жамолова Д. Освещение вопросов образования в бухаре на примере произведения «Тарихи нофеии» // Ученый XXI века
5. Жамолова Д. Жадид матбуотида туркистон маорифидаги муаммолар тахлили («Садои фарғона» асосида) // Uzbek Conference Publishing Hub 1 (01), - Б. 71-74.
6. Jamolova D. The History of Jadid School in Samarkand // Mediterranean Journal of Basic and Applied Sciences (MJBAS) 5 (2), - P. 53-58.
7. ISKANDAROVICH R. O. BUKHARA ISLAMIC SCHOLARS VIII-XII CENTURIES //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 4. – С. 42-48.
8. Rajabov O. SHOR BAKR TARIXIY ME'MORIY MAJMUASI XUSUSIDA //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
9. Rajabov O. «ТАРИХИ МУЛЛОЗОДА» АСАРИ–БУХОРО МУҚАДДАС ҚАДАМЖОЛАРИ ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРИ ТАРИХИ БЎЙИЧА МУҲИМ МАНБА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
10. Rajabov O. BUXOROLIK O'RTA ASR ISLOM SHUNOS OLIMLAR //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.
11. Rajabov O. I. et al. BUXORODAGI AYRIM MUQADDAS QADAMJO-QAL'ALAR XUSUSIDA //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 1162-1168.
12. Qudratov S. Qudratov Shuxrat БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ЕВРОПА ВА АМЕРИКА МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
13. Qudratov S. XIX АСР ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА БУХОРО АМИРЛИГИДА ҚОРАҚЎЛ САВДОСИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
14. Qudratov S. БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ШАРҚ ХАЛҚЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
15. Кудратов Ш. Я. XIX АСР ОХИРИ-XX АСР БОШЛАРИДА БУХОРО АМИРЛИГИДАГИ БОЗОРЛАР ФАОЛИЯТИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – Т. 4. – №. 5.
15. Umarov B. V. FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN NA KISLYAKOV'S RESEARCH // Journal of Central Asian Social Studies. – 2021. – Т. 2. – №. 02. – С. 127-135.
16. BAXTISHOD U., ULUG'BEK Q. O. Y. MS ANDREEV-THE GREAT EASTERN SCIENTIST // International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 120-123.
17. УМАРОВ Б. Б. НА КИСЛЯКОВ-ПОПУЛЯРИЗАТОР МУЗЕЕВ И ИСТОРИИ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА //ЭКОНОМИКА. – С. 495-497.
18. Umarov B. NA KISLYAKOV TADQIQOTLARIDA BUXORO AMIRLIGIDAGI FEODAL VA QISHLOQ XO'JALIGI MUNOSABATLARINING YORITILISHI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.

- UMAROV B. ARCHITECTURE OF BUKHARA IN THE ASHTARKHANID PERIOD //International Journal of Intellectual Cultural Heritage. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 94-100
19. Utayeva F. X. Buxoroda to'qimachilik sanoati qurilish tarixining matbuotda yoritilishi. International journal of philosophical studies and social sciences issn-e: 2181-2047, ISSN-P: 2181-2039 <http://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss> Vol 1, Issue 4 2021
- 20 F Utayeva Buxoro shahrida to'qimachilik sanoatini rivojlantirish masalalari // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 10. – №. 10.
21. F Utayeva Buxoroda ip-gazlama kombinati qurilish tarixi. // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 10. – №. 10.
22. F Utayeva Buxoroda to'qimachilik sanoatining rivojlanishida yutuq va muammolar. // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
23. F Utayeva Buxoro to'qimachilik sanoati qurilish tarixining matbuotda yoritilishi. // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
24. F Utayeva Buxoroda to'qimachilik sanoatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari. Ўтмишга назар. №5, 2022 йил, 72-78-бет. (ISSN 2181-9599 Doi Journal 10.26739/2181-9599) Г.Б Тўраева, ФХ Ўтаева, НА Жумаева
25. О.А. Сухарева тадқиқотларида бухоро тарихи ва этнографиясининг ўрганилиши Scientific progress 2021,1 (6), 1010-1018
26. FK Utaeva, NA Zhumaeva The interpretation of the reign of mangit rulers and their personality in periodical press Ўтмишга назар журналі 2019, 22 (2)
27. F Utayeva Mustaqillik yillarida Buxoroda to'qimachilik sanoatining rivojlanishi. // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
28. Maksud, Beshimov. "Markets of Bukhara" CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY 2.5 (2021): 18-21.
29. Beshimov Maqsud. XX ASR BOSHLARI BUXORODAGI IJTIMOIIY-SIYOSIY VAZIYATNING TARIXIY ADABIYOTLARDA BAYONI. // Buxoro tarixi masalalari mavzuidagi Respublika ilmiy-amaliy (onlayn) konferensiya materiallari: – Buxoro-2021. 258-263
30. M.K.Beshimov. BERUNIY “QADIMGI XALQLARDAN QOLGAN YODGORLIKLAR” ASARINING ANAMIYATI. // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi 2021-7: 174-176
31. M.Beshimov. ТАРИХ ЎҚИТИШ МЕТОДЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТУРКУМЛАНИШИ. // Zamonaviy tarix fani metodologiyasining dolzarb muammolari mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari 2021-yil 24-mart: 269-271
32. Beshimov Maqsud. BUXORO BOZORLARI. // – Panjakent-2021. TREASURY OF SCIENCE/BULLETIN OF THE INSTITUTE, 2021, No. 2.: 100-102
33. Джураев Ш. ТОЛКОВАНИЕ УНИКАЛЬНОЙ КНИГИ В БУХАРСКОМ МУЗЕЕ //Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития. – 2019. – С. 146-148.
34. Джураев Ш. Г. ФОТОКОЛЛЕКЦИЯ ПРОКУДИНА-ГОРСКОГО, ПОСВЯЩЁННАЯ БУХАРЕ PHOTO COLLECTION OF PROKUDIN-GORSKY DEDICATED TO BUKHARA //П76 Приоритетные векторы развития промышленности и сельского. – 2020. – С. 20.

35. Джураев Ш. Г. Бухоро музейи нумизматик ва эпиграфик буюмлари тарихчи ва нумизмат олим ФН Қурбонов илмий меросида //Ўрта Осиё археологияси кафедраси «Авлодлар изланиши ва кашфиётлари» тўплами. –Ташкент: УзМУ. – 2020. – С. 201-206.
36. Джураев Ш. Г. ИЗ ИСТОРИИ БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ-ЗАПОВЕДНИКА. СОЗДАНИЕ МУЗЕЕВ И ВЫСТАВОК. // КУЛЬТУРА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАРОДОВ В МУЗЕЙНЫХ, НАУЧНЫХ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ - ВАЖНЕЙШИЕ ФАКТОРЫ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЕВРАЗИИ Омск, 21–24 сентября 2021 года – 2021. -с. 67-73.
37. Джураев Ш. Равшанов У. ИЗРАЗЦОВЫЕ ПЛИТКИ (МОЗАИКИ) ЭПОХИ КАДЖАРОВ В БУХАРСКОМ МУЗЕЕ // КУЛЬТУРА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАРОДОВ В МУЗЕЙНЫХ, НАУЧНЫХ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ - ВАЖНЕЙШИЕ ФАКТОРЫ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЕВРАЗИИ. Омск, 21–24 сентября 2021 года – 2021. -с. 159-165.
38. Turaeva Guli Bahriddinovna and Jumaeva Nilufar Akhmatovna. Utayeva Feruza Xolmamatovna . Activities and Financial Status of Bukhara Mangit Rulers in The Years Of Independence /MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 684
39. Гули Бахритдиновна Тўраева, Феруза Холмаматовна Ўтаева, Нилуфар Ахматовна Жумаева О.А.СУХАРЕВА ТАДҚИҚОТЛАРИДА БУХОРО ТАРИХИ ВА ЭТНОГРАФИЯСИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ 2021/Scientific progress Ўзбекистон
40. Тўраева Гули Бахриддиновна РУС ШАРҚШУНОСЛИГИ ТАРИХИ (XVIII- XIX асрларда) СОКРОВИЩНИЦА НАУКИ/ВЕСТНИК ИНСТИТУТА, 2021, № 2. МАТЕРИАЛЫ
41. Тўраева Г.Б.XIX аср охири - XX аср бошларида Ўрта Осиё халқлари этнографияси тарихшунослиги – рус шарқшунослиги мисолида – Маъмун академияси журнали.-№1 Б-132-135. (70),
42. То'rayeva G.B. .XIX asrda Buxoro amirligi aholisi etnografiyasining rus elchi va sayyohlari asarlarida o'rganilishi /SURXONDARYODA ILM VA FAN /Ilmiy-innovatsion jurnal №1/2020.-№1 Б-39-4
43. Nasilloev S.Sh., Sirocheva F.Z. E.K MEYENDORFNING “ORENBURGDAN BUXOROGA SAYOHAT” ASARIDA BUXORO TARIXIY-ME'MORIY OBIDALARINING TADQIQ ETILISHI MASALALARI. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences Vol 1, Issue 5, 2021, 24-30
44. Nasilloev S.Sh., Sirocheva F.Z. A. VAMBERINING “O'RTA OSIYOGA SAYOHAT” ASARIDA BUXORO VA SAMARQAND SHAHRI TARIXIYME'MORIY BINOLARI, HAMDA, ZIYORATGOHLARINING TADQIQ ETILISHI. Academic research in educational sciences VOLUME 2 | ISSUE 12 | 2021, 652-662
45. Nasilloev S.S., Choriyeva M.R. Rus harbiy zobiti I.Vitkevich esdaliklarida Buxoro karvonsaroylari tavsifi (XIX asrning 1-yarmi manzaralari). // Интернаука: электрон. научн. журн. 2021. № 13(189)
46. Nasilloev S.Sh. P.I. DЕМЕЗОН ESDALIKLARIDA BUXORO SHAHRI HAMDA KARVONSAROYLARI TAVSIFI Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022. VOLUME 2 | ISSUE 4 ISSN 2181-1784. P- 737-746.

47. Темиров Ф. Халикова Н. БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – С. 1276-1282.
48. Темиров Ф., Умаров Б. БУХОРО АМИРЛИҚДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – С. 1201-1207.
49. UMEDOVICH T. F., UMIDA X. PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES OF THE TURKESTAN JADIDS //International Journal of Intellectual Cultural Heritage. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 26-31.
50. Темиров Ф., Исломов Д. САДРИДДИН АЙНИЙ–ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – С. 1349-1354.
51. Umedovich T. F. On The Journalistic Work of Sadriddin Ayni Concerning Issues of Bukhara History //Irish Interdisciplinary Journal of Science & Research (IIJSR). – 2022. – Т. 6. – №. 1. – С. 12-17.
52. UMEDOVICH T. F. THE PRESS ACTIVITY OF SADRIDDIN AYNI //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 4. – С. 57-62.
- 53 Boltayev A.H., Ramazonova F.X. “Buxoro” toponimi haqida. //International journal of philosophical studies and social sciences issn-e: 2181-2047, issn-p: 2181-2039 <http://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss> Vol 1, Issue 4. 2021. B.36-41
54. Boltayev A.H. History of Ancient Monuments in Registan Bukhara. // International Journal of Development and Public Policy e-ISSN: 2792-3991 www.openaccessjournals.eu Volume: 1 Issue: 7. P-62-65.
55. Болтаев А.Х., Ражабов О.И. XX аср 40-йиллари Бухорода ташкил қилинган илмий экспедиция. //Ўтмишга назар| Взгляд в прошлое | Look to the past №6 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2021-6> - Б.30-36.
56. Rasulova D. B. Issues of study of Central Asia in the French historiography of the XIX century //International Journal of Intellectual Cultural Heritage. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 79-90.
57. Rasulova D. B. О ‘ZBEKISTONDA XORIJIY SAYYOHLIK AMALIYOTI TARIXI (FRANSUZZABON TADQIQOTLAR VA MANBALAR ASOSIDA) //Turizm ilmiy-amaliy elektron jurnali. – 2018. – Т. 1. – №. 1. – С. 50-61.
58. Rasulova D. B. TEACHING IN THE DIGITAL AGE //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2022. – С. 9-112.
59. Rasulova D. B. The Role of French Scientists in the Study of Nature and Climate in Turkestan (Early XIX-XX Centuries) //JournalNX. – С. 412-417.
60. Rasulova D. B. The Study of Central Asia in French Historiography in the 19th Century //International Journal on Integrated Education. – Т. 4. – №. 5. – С. 93-103.